

Ćwiczenie 02

Genetyka mendlowska

Mejotyczne uwarunkowania praw Mendla.
Dziedziczenie cech uwarunkowanych jednogenowo.
Niezależne dziedziczenie cech.
Rozwinięcie mendelizmu.

Kornelia Polok

1. Mejotyczne uwarunkowania praw Mendla

Prawa Mendla wynikają ze sposobu, w jaki chromosomy homologiczne oraz niehomologiczne rozchodzą się w mejozie. Allele danego genu zlokalizowane są w chromosomach homologicznych i będą rozdzielane do gamet podobnie jak chromosomy homologiczne (I prawo Mendla), tzn. tylko jeden chromosom z pary, a więc tylko jeden allel genu może być w gamecie. Chromosomy niehomologiczne rozchodzą się niezależnie, zatem zlokalizowane w nich geny również rozchodzą się niezależnie (II prawo Mendla). Dzięki temu podczas tworzenia gamet powstają wszystkie możliwe kombinacje alleli genów zlokalizowanych na różnych chromosomach.

1.1. Jak mejoza determinuje rozchodzenie się alleli do gamet?

Proszę obejrzeć animację:

http://bcs.whfreeman.com/WebPub/Biology/hillis1e/Animated%20Tutorials/at0801/at_0801_index_p assort_alleles.html

Na podstawie animacji proszę odpowiedzieć na następujące pytania.

- A. Jaki jest poziom C w profazie mejozy?
- B. Z ilu cząsteczek DNA składa się każdy chromosom w profazie mejozy?
- C. Ile kopii genu S (uwzględniamy wszystkie allele) jest w komórce w profazie I mejozy? Proszę uzasadnić.
- D. Ile kopii genu Y (uwzględniamy wszystkie allele) jest w komórce w anafazie I mejozy? Proszę uzasadnić.
- E. Ile możliwych kombinacji układów alleli genu S, s i Y, y możemy wyróżnić w anafazie I mejozy? Z czego wynika ta liczba?

- F. Ile typów gamet pod względem genów S, s i Y, y powstaje w wyniku podziału mejotycznego jednej komórki?
- G. Ile typów gamet pod względem genów S, s i Y, y powstaje w wyniku podziału mejotycznego 100 komórek? (1 punkt za odpowiedź).

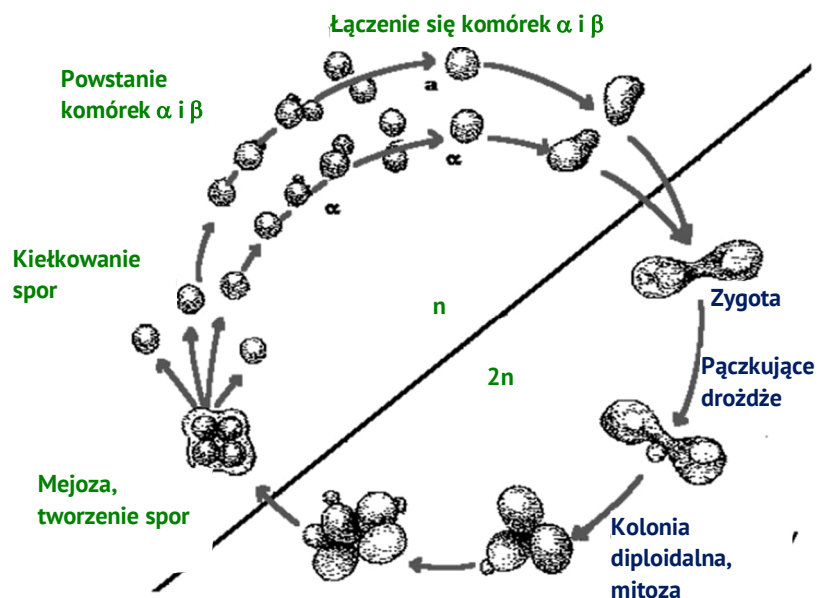
1.2. Znaczenie ewolucyjne i pochodzenie mejozy

➔ 1.2.1. Znaczenie mejozy

Mejoza stanowi kluczowy element w cyklu życiowym organizmów eukariotycznych rozmnażających się płciowo. Rozmnażanie płciowe umożliwia pojawianie się nowych kombinacji genów w każdym pokoleniu, a także znaczne zróżnicowanie osobników w populacji. W wyniku mejozy produkowane są gamety o liczbie chromosomów mniejszej o połowę w porównaniu z komórkami somatycznymi. Dzięki temu utrzymywana jest stała liczba chromosomów w komórkach. Liczbę chromosomów w gametach oznaczamy jako n i określamy mianem liczby haploidalnej. Liczba chromosomów w komórkach somatycznych to liczba diploidalna, $2n$.

- Liczba haploidalna, n : liczba chromosomów w gamecie, stanowi połowę liczby chromosomów w komórkach somatycznych.
- Liczba diploidalna, $2n$: liczba chromosomów w komórkach somatycznych.

Dla niektórych organizmów mejoza stanowi mechanizm niezbędny do przeżycia. Przykładowo, drożdże (*Saccharomyces cerevisiae*) w warunkach korzystnych rozmnażają się bezpłciowo, w drodze mitozy. W warunkach niekorzystnych, przy braku składników pokarmowych, drożdże przechodzą mejozę. Mejoza zwiększa szanse przeżycia populacji, gdyż gamety powstałe w drodze mejozy mają nowe genotypy wynikające z rekombinacji genów rodzicielskich. Stwarza to możliwość pojawienia się genotypów lepiej przystosowanych do niekorzystnego środowiska.

Rys. 1.2.1. Cykl życiowy drożdży.

Rekombinacja genetyczna to proces wymiany materiału genetycznego prowadzący do powstania nowych układów genów. Rekombinacja nie prowadzi do powstania nowych genów, jest to „tasowanie” genów istniejących. Rekombinacja prowadzi do powstania genotypów o innym układzie genów, niż układ wyjściowy (rodzicielski). Rekombinacja u Eukariota zachodzi na skutek niezależnej segregacji chromosomów niehomologicznych w mejozie, crossing-over czyli wymiany materiału genetycznego między chromosomami homologicznymi w mejozie oraz losowego łączenia się gamet.

Na podstawie przedstawionych informacji proszę podać jakie jest znaczenie ewolucyjne mejozy. (1 punkt).

1.2.2. Pochodzenie mejozy

Mejoza jest jednym z najważniejszych osiągnięć organizmów eukariotycznych, który pojawił się znacznie wcześniej niż radiacja tej grupy. Żyjące obecnie organizmy eukariotyczne mają wspólny zestaw genów związanych z mejozą, co świadczy iż pojawiła się ona przed ewolucją grup eukariotycznych od ostatniego wspólnego przodka. Odtworzenie etapów ewolucji mejozy jest trudne i obejmuje kilka zjawisk.

- **Redukcja ploidalności** prawdopodobnie wyewoluowała u rozmnażających się bezpłciowo jednokomórkowych Eukariota.
 - ▶ Jedna z hipotez zakłada przypadkowe pojawienie się diploidalności na skutek replikacji materiału genetycznego bez podziału jądra i komórki (**endoreplikacja**). Mejoza powstała jako korekta endoreplikacji. Różny poziom ploidalności może być korzystny w zmieniających się warunkach środowiskowych. Mejoza mogła wyewoluować jako proces umożliwiający zmianę między haploidalnością i diploidalnością. Taka zmiana jest obserwowana u drożdży. U współczesnych Eukariota endoreplikacja prowadzi do poliploidalności. Ponadto u niektórych organizmów (rośliny) komórki powstałe z haploidalnych gamet w kulturach *in vitro* mają tendencję do spontanicznej diploidyacji (podwojone haploidy).
 - ▶ Druga z hipotez zakłada powstanie mejozy jako odpowiedzi na fuzję dwóch haploidalnych komórek (**syngamia**). Syngamia może być korzystna, gdyż w stanie diploidalnym recesywne allele o szkodliwym wpływie na fenotyp mogą być maskowane. Czynnikiem promującym ewolucję mejozy mogły być plazmidy i transpozony.
- **Parowanie homologiczne oraz rekombinacja mejozy** wyewoluowały znacznie wcześniej niż pojawienie się samej mejozy.
 - ▶ Hipoteza pierwsza zakłada, że parowanie i rekombinacja homologiczna były odpowiedzią wczesnych Eukariota na niehomologiczną rekombinację, która występowała w dużych genomach i była związana z obecnością sekwencji powtarzalnych.
 - ▶ Druga hipoteza zakłada, że parowanie i rekombinacja homologiczna powstały jako mechanizm naprawy uszkodzeń w DNA powodowanych przez stres oksydacyjny związany z wysoką zawartością tlenu we wczesnej ziemskiej atmosferze. Według tej

hipotezy mechanizmy naprawy nie są skuteczne, jeżeli nie występuje mejoza. Przeczą temu efektywne mechanizmy naprawy przez rekombinację u Prokariota.

- **Dwuetapowość mejozy** związana z podwojeniem materiału genetycznego w fazie S wydaje się zbędna dla redukcji liczby chromosomów. Prościej byłoby rozdzielić chromosomy bez replikacji materiału genetycznego.
 - ▶ Hipoteza pierwsza zakłada istnienie samolubnych elementów genetycznych (SGE). Częstość transmisji SGE zwiększa się na skutek unieszkodliwiania gamet niezawierających SGA. Dwustopniowa mejoza zapobiega temu zjawisku.
 - ▶ Hipoteza druga zakłada, że gatunki z jednostopniową mejozą byłyby bardziej podatne na inwazję aseksualnych mutantów.
 - ▶ Trzecia z hipotez zakłada, że mejoza dwuetapowa jest prostsza niż jednoetapowa. Dwuetapowa mejoza umożliwia wykorzystanie tych samych białek oraz podobnie jak w przypadku mitozy, rozpoczęcie mejozy wymaga replikacji DNA. W dwustopniowej mejozie wystarczy zmodyfikować aktywność cyklino-zależnych kinaz (CDK). Mejoza jednoetapowa wymagałaby znacznej modyfikacji całego cyklu życiowego.

2. Dziedziczenie cech uwarunkowanych jednogеноwo

➔ 2.1. Definicje

2.1.1. Podstawowe terminy genetyczne

- **Fenotyp:** zestaw ujawnionych cech danego osobnika.
- **Genotyp:** zestaw genów danego osobnika.
- **Locus:** miejsce genu w chromosomie.
- **Allel:** alternatywna forma genu; u osobników diploidalnych zawsze występują dwa allele w locus; w populacji alleli może być wiele.
- **Homozygota:** osobnik mający dwa takie same allele w locus.
- **Heterozygota:** osobnik mający dwa różne allele w locus.
- **Dominacja:** w heterozygocie ujawnia się fenotypowo tylko jeden z alleli; allel ujawniający się w heterozygocie to allel dominujący, allel nieprzejawiający się fenotypowo w heterozygocie to allel recesywny, jego efekt można obserwować tylko u homozygot recesywnych.
- **Linia czysta:** populacja składająca się z homozygot względem danej cechy, ang. pure line, true breeds. U roślin linie homozygotyczne względem wielu cech otrzymuje się między innymi w wyniku hodowli wsobnej, krzyżowania oddalonego oraz androgenezy. Linie czyste u zwierząt mogą dotyczyć tylko pewnej liczby cech.

2.1.2. Pokolenia

- **P:** pokolenie rodzicielskie, ang. parental generation, łac. parentes.
- **F₁:** pierwsze pokolenie mieszańców, ang. first filial generation, łac. Filus; powstaje w wyniku krzyżowania linii czystych. F₁ jest fenotypowo jednorodne i składa się z heterozygot.
- **F₂:** drugie pokolenie mieszańców, ang. secondo filial generation; powstaje w wyniku samozapłodnienia lub zapłodnienia krzyżowego osobników F₁.
- **BC₁:** potomstwo krzyżówki wstecznej czyli krzyżowania F₁ z którymkolwiek z rodziców.

- **TC₁**: potomstwo krzyżówki testowej czyli krzyżowania pokolenia F₁ (najczęściej heterozygoty) z homozygotą recesywną pod względem wszystkich analizowanych cech.

2.2. I prawo Mendla

I prawo Mendla (prawo czystości gamet) mówi, że allele jednego genu wykluczają się wzajemnie w gametach.

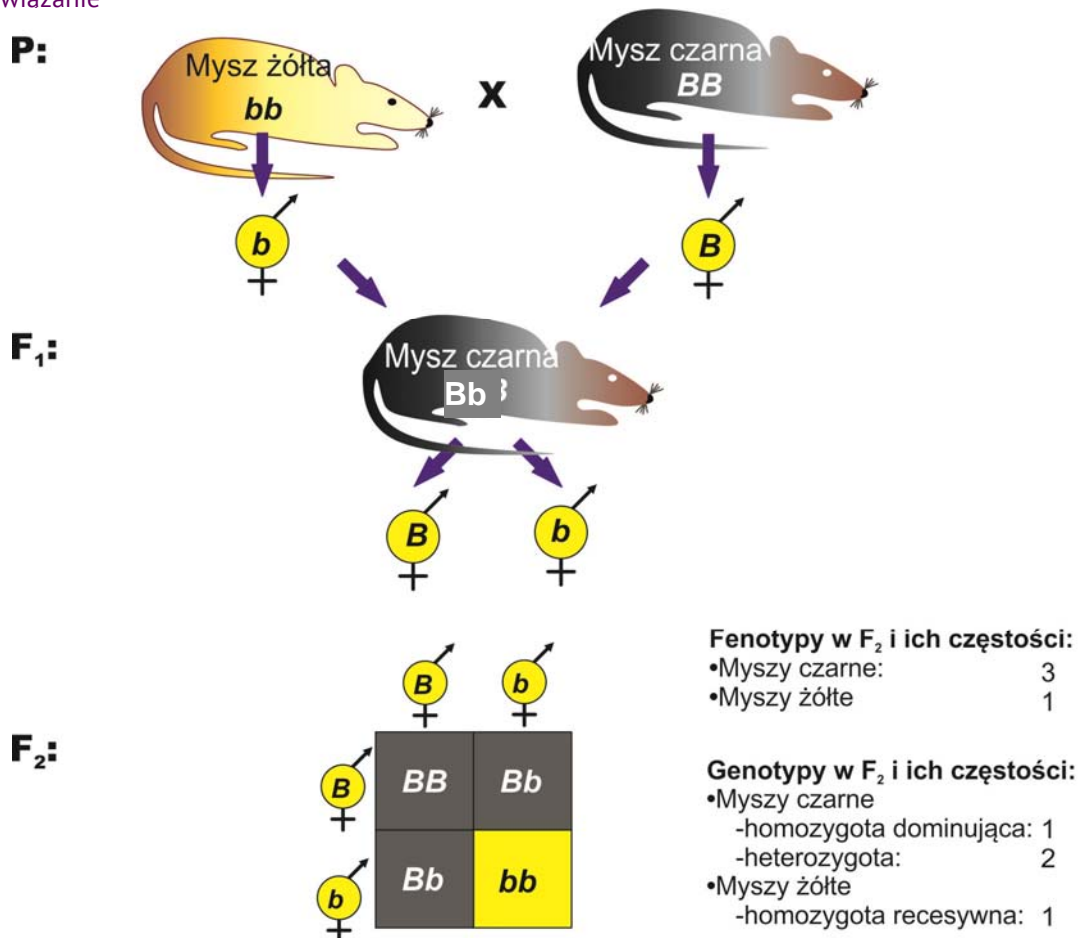
Oznacza to, że u osobników diploidalnych do gamet przechodzi tylko jeden allel. A więc jeżeli osobnik ma genotyp Aa to do gamet przechodzą:

- A do jednej gamety,
- a do drugiej gamety.
- Heterozygota Aa wytwarza dwa typy gamet, przy czym każda występuje z taką samą częstością wynoszącą 50%.

Przykład 2.2.1. (rys. 2.2.1)

Podaj rozszczepienie, jakie wystąpi w pokoleniu F₂ uzyskanym ze skrzyżowania myszy żółtych z myszami czarnymi, jeżeli wszystkie myszy pokolenia F₁ były czarne. Podaj genotypy krzyżowanych myszy i pokolenia F₁.

Rozwiązanie

Rys. 2.2.1. Pierwsze prawo Mendla. Rozszczepienia.

- W pokoleniu F_1 nie obserwowano rozszczepienia, zatem krzyżowane osobniki były homozygotami.
- W pokoleniu F_1 ujawniła się barwa czarna, zatem cechą dominującą była czarna sierść.
- Mysz o żółtej sierści (cecha recesywna) musiała być homozygotą recesywną. Jej genotyp to bb .
- Osobnik o cesze dominującej, o czarnej sierści może być heterozygotą o genotypie Bb lub homozygotą dominującą o genotypie BB . Ponieważ w F_1 nie było rozszczepienia, mysz czarna była homozygotyczna, a więc jej genotyp jest BB .
- Pokolenie F_1 było heterozygotą Bb .
- W pokoleniu F_2 wystąpiło rozszczepienie na myszy czarne (cecha dominująca) i myszy żółte w stosunku 3:1. Wśród myszy czarnych wystąpiły homozygoty dominujące i heterozygoty w stosunku 2:1. Myszy białe były homozygotami recesywnymi.

2.3. Zadania

2.3.1. W pokoleniu F_2 75% stanowią rośliny o kwiatach barwnych i 25% rośliny o kwiatach białych. Jeżeli spośród roślin o kwiatach barwnych wybrać losowo jedną i samozapylić, to, jakie jest prawdopodobieństwo, że w jej potomstwie nie wystąpi segregacja. (2 punkty)

2.3.2. Barwa oczu u ludzi zależy od jednego genu. Dominujący allel B jest odpowiedzialny za barwę ciemną, a recesywny allel b za barwę jasną.

- A. Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia jasnonokiego dziecka w potomstwie pary o oczach ciemnych, jeżeli matka kobiety oraz ojciec mężczyzny mieli oczy jasne? (2 punkty).
- B. Jakie jest prawdopodobieństwo, że dwójka dzieci tej pary będzie miała oczy jasne? (2 punkty).

3. Niezależne dziedziczenie cech

➔ 3.1. II prawo Mendla

Allele różnych genów segregują niezależnie od siebie podczas tworzenia gamet. Jest to zasada niezależnej segregacji cech. Różne geny dziedziczą się niezależnie. Rozszczepienie fenotypów w stosunku 9:3:3:1 w pokoleniu F₂ jest charakterystyczne dla segregacji dwóch cech, które dziedziczą się zgodnie z II prawem Mendla, a więc niezależnie.

Chromosomy niehomologiczne rozchodzą się w czasie mejozy do różnych biegunów niezależnie. W efekcie geny zlokalizowane w tych chromosomach również rozchodzą się niezależnie. Dlatego heterozygota względem genów leżących na różnych chromosomach wytworzy wszystkie możliwe kombinacje gamet. Przykładowo, heterozygota AaBb wytworzy cztery typy gamet: AB, ab, Ab, aB.

Przykład 3.1.1.

Geny a, b i c dziedziczą się niezależnie i są recesywne w stosunku do alleli A, B, C. Jakie jest prawdopodobieństwo otrzymania w potomstwie powstałym ze skrzyżowania dwóch heterozygot pod względem wszystkich genów osobników o wszystkich cechach dominujących? Jakie jest prawdopodobieństwo otrzymania osobników homozygotycznych pod względem wszystkich genów?

Rozwiązanie

- Genotyp heterozygoty pod względem 3 genów można zapisać AaBbCc.
- Heterozygota ta wytwarza 8 typów gamet. Liczbę tę można obliczyć ze wzoru 2^n , gdzie n to liczba genów w stanie heterozygotycznym. Ponieważ $2^3 = 8$, to heterozygota pod względem 3 genów wytwarza 8 typów gamet.
- Pokolenie F₂ powstanie przez połączenie się 8 typów gamet osobnika matecznego z 8 typami gamet osobnika ojcowskiego. Powstanie $8 \times 8 = 64$ kombinacji genotypów oraz 8 klas fenotypowych.
- Dla każdej z cech oddzielnie stosunek osobników o cesze dominującej do tych o cesze recesywnej będzie 3:1. Klasy fenotypowe to wszystkie możliwe kombinacje cech recesywnych i dominujących. Jest ich 8. Najwięcej będzie osobników o 3 cechach dominujących – 27, A—B—C—, następnie o dwóch cechach dominujących – 9 A—B—cc, 9 A—bbC— i 9 aaB—C—, o 1 cesze dominującej – 3 A—bbcc, 3 aaB—cc, 3 aabbC— oraz 1 homozygota recesywna aabbcc.
- Z powyższego wynika, że osobniki o wszystkich cechach dominujących wystąpią z prawdopodobieństwem 27/64.
- Osobniki homozygotyczne pod względem wszystkich genów to homozygoty dominujące oraz recesywne. Pierwsze powstają z połączenia gamety matecznej ABC z ojcowską ABC. Jest tylko jeden taki przypadek. Analogicznie, homozygoty recesywne powstają z połączenia gamet abc i abc. Też jest tylko jedna taka możliwość. Podsumowując osobniki homozygotyczne stanowią 2/64 wszystkich możliwości, czyli 1/32.

3.2. Zadania

3.2.1. Ile różnych typów gamet wytwarza osobnik **AABbDDEEff**, a ile różnych typów gamet powstanie w wyniku podziału mejotycznego jednej komórki o podanym wyżej genotypie? (1 punkt)

3.2.2. U człowieka oczy ciemne dominują nad niebieskimi, a włosy proste nad kręconymi.

- A. Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia dziecka o oczach niebieskich i prostych włosach w potomstwie kobiety o oczach niebieskich i włosach prostych z mężczyzną o oczach ciemnych i włosach prostych? Rodzice kobiety oraz matka mężczyzny mieli oczy niebieskie. Zarówno matka kobiety jak i matka mężczyzny mieli włosy kręcone. (2 punkty)
- B. Proszę podać genotypy kobiety, mężczyzny i dziecka. (1 punkt)
- C. Jakie jest prawdopodobieństwo, że w potomstwie dziecka z partnerem o obu cechach recesywnych pojawią się osobniki o kręconych włosach? (2 punkty)

4. Rozwinięcie mendelizmu

4.1. Kodominacja

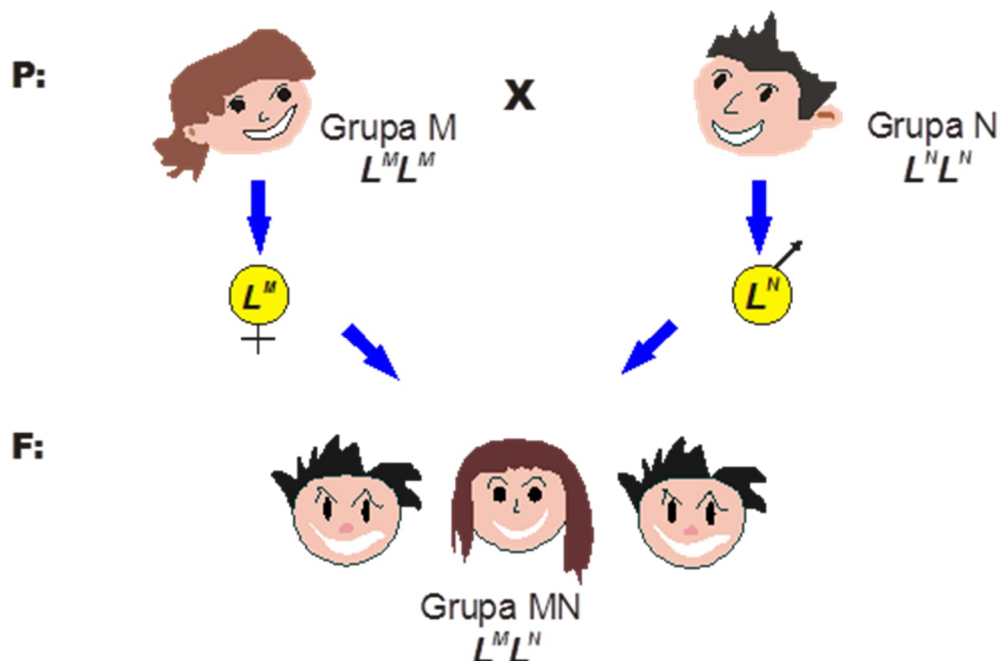

Kodominacja: w heterozygotcie ujawniają się fenotypy determinowane przez oba allele danego genu. Każdy z alleli ulega ekspresji. Kodominujące są allele warunkujące grupy krwi A i B u człowieka. Kodominacja najczęściej dotyczy cech biochemicznych, izoenzymów, cech molekularnych.

Izoenzymy: formy danego enzymu pełniące taką samą funkcję, ale różniące się niektórymi właściwościami fizycznymi, w tym ruchliwością w polu elektrycznym. Izoenzymy o różnej ruchliwości często uwarunkowane są różnymi allelami jednego genu. Różnice w ruchliwości można wykryć przy pomocy elektroforezy enzymów. Metoda ta polega na nałożeniu ekstraktu białkowego na stały nośnik (skrobia, agaroz, poliakrylamid). Następnie żel umieszcza się w polu elektrycznym o określonym napięciu i natężeniu. W polu elektrycznym enzymy migrują, przy czym kierunek i szybkość migracji zależą od znaku i wielkości ładunku elektrycznego. Po odłączeniu napięcia, enzymy zostają unieruchomione w określonym miejscu nośnika i można je ujawnić za pomocą specyficznej reakcji histochemicznej. W efekcie otrzymuje się obraz barwnych prążków w określonej odległości od miejsca naniesienia ekstraktu.

Przykład 4.1.1. (Rys. 4.1.1.)

U człowieka zdolność do wytwarzania antygenów krwinkowych M i N jest warunkowana przez gen L z dwoma allelami. Jeden z alleli genu L warunkuje produkcję antygeny typu M, a drugi jest odpowiedzialny za wytworzenie antygeny typu N. W małżeństwie kobiety z grupą krwi M oraz mężczyzny z grupą krwi N urodziło się troje dzieci. W krwi wszystkich dzieci stwierdzono występowanie zarówno antygeny M jak i N, a ich grupę krwi oznaczono jako MN. Wyjaśnij genetyczne uwarunkowania produkcji antygenów M i N oraz podaj genotypy rodziców i dzieci.

Rys. 4.1.1. Kodominacja na przykładzie grup krwi M i N.

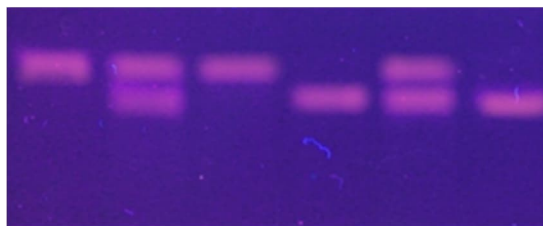
Rozwiązanie

- Dzieci otrzymały po jednym allelu od każdego z rodziców. Matka przekazała allel L^M odpowiedzialny za produkcję antygeny M. Ojciec przekazał allel L^N odpowiedzialny za produkcję antygeny N.
- Wszystkie dzieci są heterozygotami o genotypie $L^M L^N$. U dzieci produkowany jest zarówno antygen M jak i N, co prowadzi do powstania grupy MN. Oba allele dają efekt fenotypowy „niezależnie od siebie”. Oba allele przejawiają się w heterozygotcie. Żaden z nich nie jest dominujący.
- Ten typ działania alleli jednego genu nosi nazwę kodominacji. Od niepełnej dominacji różni się tym, iż w przypadku kodominacji widoczne są efekty działania obu alleli, natomiast niepełna dominacja charakteryzuje się fenotypem pośrednim, który powstaje na skutek osłabienia efektu fenotypowego allela dominującego.

W przypadku kodominacji, żaden z alleli nie jest dominujący, ani nawet częściowo dominujący. Dlatego nie zapisuje się ich dużymi i małymi literami. Zapisuje się je jako indeksy górne lub dolne przy literze symbolizującej gen. Kodominacja najczęściej występuje na poziomie molekularnym. Obserwuje się ją między innymi w odniesieniu do grup krwi AB, izoenzymów, niektórych markerów DNA (SSR, RFLP).

Przykład 4.1.2 (Rys. 4.1.2)

W pokoleniu F₂ pewnego gatunku przeprowadzono analizę sekwencji mikrosatelitarnych (SSR) wykorzystując w reakcji PCR specyficzne startery. Za pomocą startera C11 ujawniono wzory jedno i dwuprzążkowe przedstawione na rysunku. Oznaczając locus mikrosatelitarne jako *C11*, a jego allele jako *C11a* i *C11b*, wyjaśnij dziedziczenie się ujawnionych prążków. Podaj genotypy rodziców, F₁ oraz osobników F₂ widocznych na rys. 4.1.2.

Rys. 4.1.2. Kodominacja loci mikrosatelitarnych.

Rozwiązanie

- Dwuprzążkowe fenotypy są wynikiem kodominacji. U osobnika heterozygotycznego przejawiają się obydwie allele, w tym przypadku prążek kodowany przez *C11a* i prążek kodowany przez *C11b*.
- F₁ było heterozygotą o genotypie C11aC11b.
- Rodzice byli homozygotami: C11aC11a i C11bC11b.
- Przy oznaczeniu allele kodującego szybszy prążek jako C11a genotypy osobników na Rys. 4.1.2. od lewej są następujące: C11aC11a, C11aC11b, C11aC11a, C11bC11b, C11aC11b, C11bC11b.

4.1.1. U słodkowodnego małża, *Dreissena polymorpha* w locus transaminazy asparaginianowej występują 4 allele oznaczone jako *Aat-a*, *Aat-b*, *Aat-c*, *Aat-d*. Wiedząc, że *D. polymorpha* jest organizmem diploidalnym ile różnych genotypów może wystąpić w populacji tego małża? (1 punkt)

4.1.2. Pewien hodowca chciał uzyskać rasę kur o szarych piórach. W tym celu wybrał dwie rasy, z których jedna miała upierzenie czarne, a druga białe. Po skrzyżowaniu osobników otrzymał osobniki (kury i koguty), które miały część piór białych a część piór czarnych. Żaden ze 100 osobników, które otrzymał hodowca nie miał oczekiwanej barwy szarej. Wyjaśnij przyczynę niepowodzenia hodowcy. (1 punkt)

Dreissena polymorpha.

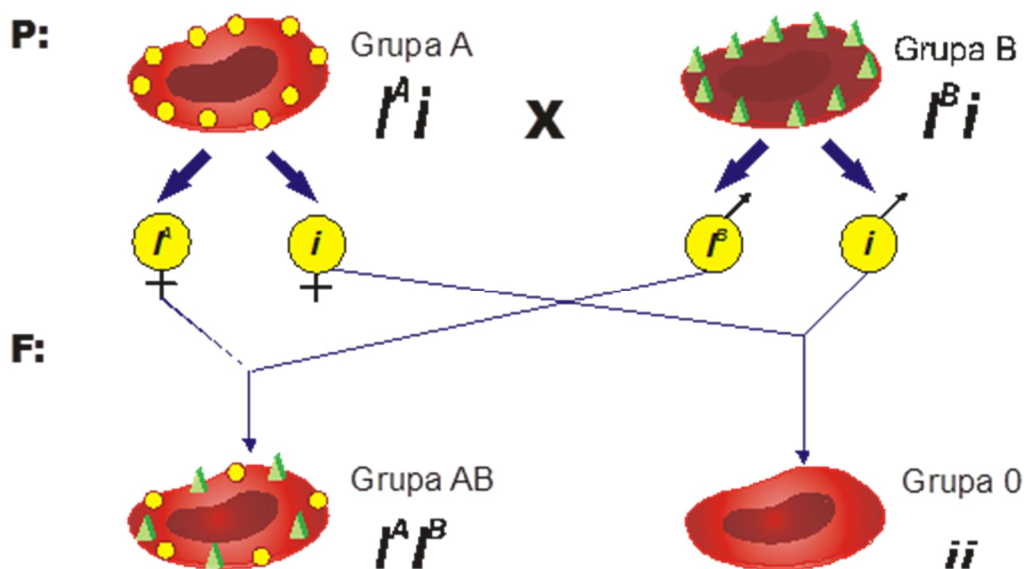
4.2. Allele wielokrotne

- **Allele wielokrotne:** w populacji występuje 3 lub więcej alleli danego genu. Pomędzy allelami wielokrotnymi występują stosunki dominacji i recesywności, kodominacji. Allele wielokrotne mogą tworzyć szereg alleli wielokrotnych na podstawie kolejności dominowania. Allele wielokrotne są przejawem polimorfizmu. U człowieka przykładem alleli wielokrotnych jest układ grup krwi A, B, O. W genie kodującym antygeny krwinkowe występują trzy allele: I^A, I^B, i.
- **Polimorfizm:** w populacji występuje 2 lub więcej alleli danego genu. Allele wielokrotne są przejawem polimorfizmu.

Przykład 4.2.1. (Rys. 4.2.1)

➔ Czy możliwe jest, aby w rodzinie złożonej z rodziców i dwojga dzieci każda osoba miała inną grupę krwi? Uzasadnij odpowiedź na schemacie.

Rozwiązanie

Rys. 4.2.1. Dziedziczenie grup krwi u człowieka.

- Grupy krwi u człowieka, A, B, AB i 0 determinowane są allelami wielokrotnymi. Allel I^A jest odpowiedzialny za wytworzenie antygeny krwinkowego A, allel I^B za wytworzenie antygeny B, natomiast trzeci allel i jest odpowiedzialny za brak jakiegokolwiek antygeny krwinkowego.
- Allele I^A i I^B są kodominujące, czyli każdy z nich daje efekt fenotypowy w heterozygotie. Oba allele są dominujące względem allele i . Grupa krwi A występuje u homozygot dominujących $I^A I^A$ oraz heterozygot $I^A i$. Grupa krwi B u homozygot dominujących $I^B I^B$ oraz heterozygot $I^B i$. Osobniki o genotypie ii mają grupę krwi 0.
- Jeżeli rodzice mają grupę krwi A i B, to dzieci mogą mieć grupę AB i 0 (Rys. 4.2.1.). Podobnie, jeżeli rodzice mają grupę krwi AB i 0, to dzieci mogą mieć grupę krwi A i B.

4.2.1. Czy dziecko z grupą krwi 0 może pochodzić ze związku kobiety i mężczyzny z grupą krwi B? Uzasadnij odpowiedź. (1 punkt)

4.2.2. Jeżeli matka i dziecko mają grupę krwi AB, to jakiej grupy krwi na pewno nie ma ojciec? (1 punkt)

4.2.3. Czy dziecko z grupą krwi AB może pochodzić ze związku kobiety z grupą krwi A i mężczyzny z grupą krwi A? Uzasadnij odpowiedź. (1 punkt)

4.3. Współdziałanie genów

➡ Wiele genów może wpływać na jedną cechę. Wówczas obserwujemy odstępstwa od klasycznych stosunków rozszczepeń. Stosunek rozszczepeń fenotypów w F_2 wynoszący 9:3:3:1 jest charakterystyczny dla niezależnego dziedziczenia dwóch genów i obserwujemy go w F_2 , gdy krzyżowane osobniki różnią się dwoma cechami. Jeżeli rozszczepecie fenotypowe 9:3:3:1 lub jego modyfikacje występują w pokoleniu F_2 uzyskanym w wyniku krzyżowania form różniących się jedną cechą, świadczy to o współdziałaniu genów. W przypadku współdziałania genów modyfikacje stosunków rozszczepeń fenotypowych w F_2 mogą być następujące:

- ▶ **9:7**— komplementacja, do powstania cechy niezbędne są allele dominujące z obydwu loci;
- ▶ **9:6:1** — addytywne współdziałanie genów dominujących, efekty genów sumują się, przy czym w locus jest dominacja
- ▶ **9:3:4** — recesywna epistaza, epistaza polega na hamowaniu efektów działania jednego genu przez drugi gen, epistaza recesywna efekt hamujący mają allele recesywne;
- ▶ **12:3:1** oraz **13:3** — epistaza genów dominujących, efekt hamujący mają allele dominujące.
- ▶ Współdziałanie genów może także polegać na sumowaniu lub mnożeniu się efektów alleli dominujących we wszystkich loci. Mówimy wówczas o współdziałaniu addytywnym (geny kumulatywne) lub multiplikatywnym, które są charakterystyczne dla genów warunkujących cechy ilościowe. Współdziałania te mogą być dalej komplikowane poprzez kombinacje działania addytywnego, multiplikatywnego i dominacji.

Przykład 4.3.1.

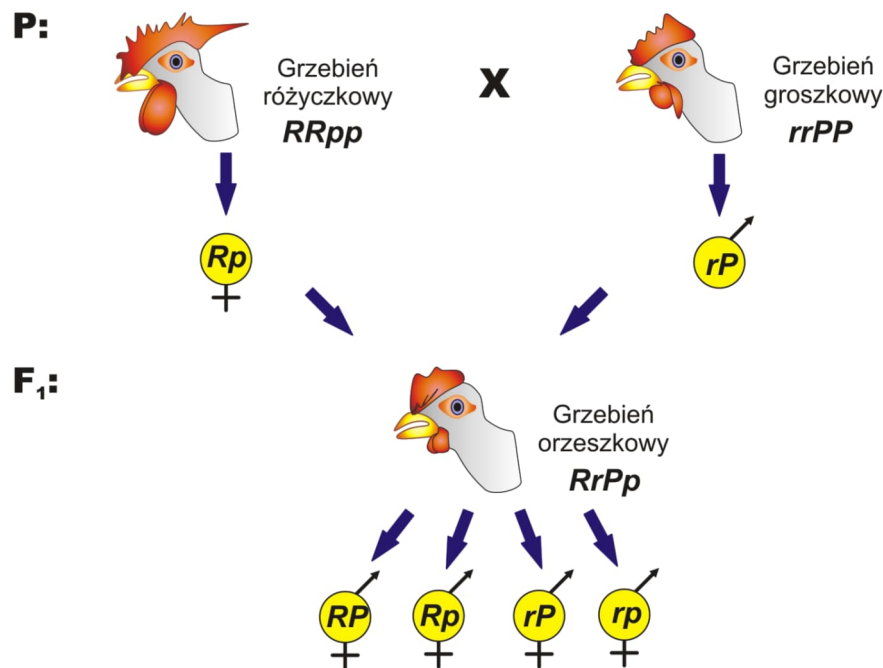
Skrzyżowano kurę o grzebieniu różyczkowym z kurą o grzebieniu groszkowym. W F_1 otrzymano kury o grzebieniu orzeszkowym, a w F_2 otrzymano 271 kur o grzebieniu orzeszkowym, 89 kur o grzebieniu różyczkowym, 92 kury o grzebieniu groszkowym i 30 kur grzebieniu pojedynczym. Jak dziedziczy się kształt grzebienia u kur? Podaj genotypy rodziców.

Rozwiązanie

- Krzyżowane kury różniły się jedną cechą — kształtem grzebienia. Należałoby więc przypuszczać, że cecha ta zależy od jednego genu i dziedziczy się zgodnie z pierwszym prawem Mendla. Przy takim założeniu w F_1 powinniśmy uzyskać formy o kształcie grzebienia któregoś z rodziców lub pośrednim. Tymczasem uzyskujemy nową cechę — grzebień orzeszkowy.

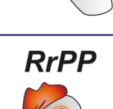
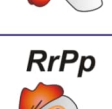

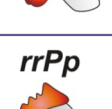
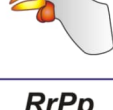

Pojawienie się nowej cechy w pokoleniach F_1 lub/i F_2 otrzymanych ze skrzyżowania homozygot (linii czystych) różniących się jedną cechą może świadczyć, iż analizowana cecha jest uwarunkowana więcej niż jednym genem.

- Jeżeli kształt grzebienia dziedziczyłby się zgodnie z pierwszym prawem Mendla to w pokoleniu F_2 powinniśmy otrzymać dwie (lub 3) klasy fenotypowe w stosunku 3:1 (lub 1:2:1). Tymczasem otrzymane wartości odpowiadają w przybliżeniu stosunkowi 9:3:3:1, charakterystycznemu dla dwóch genów, które dziedziczą się niezależnie.
- Załóżmy, że kształt grzebienia jest uwarunkowany dwoma genami R, r oraz P, p . Jednolite pokolenie F_1 otrzymuje się tylko w wyniku krzyżowania dwóch homozygot pod względem obu genów. F_1 jest heterozygotą o genotypie $RrPp$. Wiadomo też, że ma ono grzebień orzeszkowy.

- Na podstawie pokolenia F_1 można stwierdzić, że grzebień orzeszkowy powstaje, gdy obecny jest przynajmniej jeden allel dominujący w każdym locus. Żaden z rodziców nie miał grzebienia orzeszkowego, a więc żaden nie mógł posiadać jednocześnie allela dominującego R i P . Jeden z rodziców, o grzebieniu różyczkowym miał genotyp $RRpp$, a drugi o grzebieniu groszkowym $rrPP$.
- W pokoleniu F_2 otrzymujemy osobniki o fenotypie F_1 – z grzebieniami orzeszkowymi, o fenotypach rodzicielskich – z grzebieniami różyczkowymi i groszkowymi oraz pojawiają się osobniki o nowym fenotypie – z grzebieniami pojedynczymi. Proporcje poszczególnych klas fenotypowych wynoszą 9:3:3:1.

Jeżeli w wyniku krzyżowania homozygot (linii czystych) różniących się jedną cechą otrzymujemy w pokoleniu F_2 stosunek rozszczepień 9:3:3:1, charakterystyczny dla niezależnego dziedziczenia dwóch genów, to świadczy, że cecha uwarunkowana jest współdziałaniem dwóch genów

		RP	Rp	rP	rp	
F_2 :	$\text{RP} +$	RRPP 	RRPp 	RrPP 	RrPp 	
	$\text{Rp} +$	RRPp 	RRpp 	RrPp 	Rrpp 	
	$\text{rP} +$	RrPP 	RrPp 	rrPP 	rrPp 	
	$\text{rp} +$	RrPp 	Rrpp 	rrPp 	rrpp 	

Fenotypy w F_2 :

- grzebień orzeszkowe: 9
- Grzebień różyczkowe: 3
- Grzebień groszkowe: 3
- Grzebień pojedyncze: 1

4.3.1. U groszku pachnącego gen A warunkuje czerwoną barwę kwiatu i jest komplementarny do genu B. Recesywne allele tych genów powodują powstanie białych kwiatów. Po skrzyżowaniu groszku o kwiatach czerwonych z groszkiem o kwiatach białych otrzymano 188 roślin o kwiatach czerwonych i 554 rośliny o kwiatach białych. Podaj genotypy roślin użytych do krzyżowań (2 punkty).

4.3.2. Jakie jest prawdopodobieństwo, że w potomstwie dwóch osób o fenotypie bombajskim pojawi się dziecko o grupie krwi A? Proszę uzasadnić (1 punkt)

4.3.3. W pewnej rodzinie urodziła się trójka dzieci. Pierwsze dziecko miało grupę krwi A, drugie grupę krwi B, natomiast u trzeciego rutynowe testy wykazały brak antygenów krwinkowych A, B. Po połączeniu krwi trzeciego dziecka z preparatem krwinek czerwonych osoby o grupie 0 doszło do koagulacji.

- Jaką grupę krwi miało trzecie dziecko? Proszę uzasadnić.
- Podaj genotypy i fenotypy rodziców wiedząc, że dziadek i babka od strony matki mieli grupę krwi 0?
- Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia przez tę parę czwartego dziecka o tej samej grupie krwi jak u dziecka trzeciego?

Samodzielne wykonanie zadania 4.3.3. 5 punktów

Termin: 30.03.2022., 23:59

Odpowiedzi

1. Mejotyczne uwarunkowania praw Mendla

1.1. Jak mejoza determinuje rozchodzenie się alleli do gamet?

Proszę obejrzeć animację: http://bcs.whfreeman.com/WebPub/Biology/hillis1e/AnimatedTutorials/at0801/at_0801_indep_assort_alleles.html

Na podstawie animacji proszę odpowiedzieć na następujące pytania.

A. Jaki jest poziom C w profazie mejozy?

4C ponieważ profaza jest poprzedzona syntezą DNA w diploidalnej komórce o poziomie DNA 2C.

B. Z ilu cząsteczek DNA składa się każdy chromosom w profazie mejozy?

Z dwóch cząsteczek, ponieważ przed mejozą doszło do syntezy DNA. W efekcie chromosomy składają się z dwóch chromatyd, każda odpowiada jednej cząsteczce DNA. W pytaniu jest mowa o chromosomach, których nie należy mylić z bivalentami - parami chromosomów homologicznych. Bivalenty składają się z **czterech** cząsteczek DNA, po dwie cząsteczki w każdym chromosomie homologicznym.

C. Ile kopii genu S (uwzględniamy wszystkie allele) jest w komórce w profazie I mejozy? Proszę uzasadnić.

Cztery kopie, po dwie na każdym chromosomie homologicznym. Wynika to z faktu, iż mejoza jest po syntezie DNA.

D. Ile kopii genu Y (uwzględniamy wszystkie allele) jest w komórce w anafazie I mejozy? Proszę uzasadnić.

Cztery kopie. W anafazie chromosomy homologiczne znajdują się na przeciwległych biegunach, ale nie doszło jeszcze do cytokinezy, a więc nadal w komórce są dwa chromosomy homologiczne, każdy składa się z dwóch cząsteczek DNA, zatem również występują cztery kopie danego genu.

E. Ile możliwych kombinacji układów alleli genu S, s i Y, y możemy wyróżnić w anafazie I mejozy? Z czego wynika ta liczba?

Dwie kombinacje: SY i sy oraz Sy i sY. Liczba kombinacji wynika z liczby możliwości ustawienia się bivalentów w płaszczyźnie równikowej.

F. Ile typów gamet pod względem genów S, s i Y, y powstaje w wyniku podziału mejotycznego jednej komórki?

Dwa typy: w danej komórce możliwa jest tylko jedna kombinacja ustawienia bivalentów w płaszczyźnie równikowej.

G. Ile typów gamet pod względem genów S, s i Y, y powstaje w wyniku podziału mejotycznego 100 komórek?

Cztery typy: przy dwóch genach są możliwe dwa ustawienia w płaszczyźnie równikowej (SY i sy lub Sy i sY). Przy dużej liczbie komórek każda kombinacja występuje z takim samym prawdopodobieństwem, czyli każda wystąpi z prawdopodobieństwem 50%, co prowadzi do powstania czterech typów gamet, każda z prawdopodobieństwem 25%.

1.2. Znaczenie ewolucyjne i pochodzenie mejozy

1.2.1. Na podstawie przedstawionych informacji proszę podać, jakie jest znaczenie ewolucyjne mejozy. (1 punkt).

- Zachowanie stałej liczby chromosomów na skutek redukcji liczby chromosomów w anafazie I podziału mejotycznego.
- Zwiększenie zróżnicowania genetycznego populacji przez tworzenie nowych genotypów na skutek:
 - ▶ niezależnej segregacji chromosomów niehomologicznych w trakcie I podziału mejotycznego (metafaza, anafaza);
 - ▶ crossing-over, czyli wymiany odcinków DNA pomiędzy chromatydami niesiostrzanymi chromosomów homologicznych w profazie I podziału mejotycznego (pachyten);
 - ▶ losowego łączenia się gamet powstałych w wyniku mejozy.

2. Dziedziczenie cech uwarunkowanych jednogenowo

2.3. Zadania

2.3.1. W pokoleniu F₂ 75% stanowią rośliny o kwiatach barwnych i 25% rośliny o kwiatach białych. Jeżeli spośród roślin o kwiatach barwnych wybrać losowo jedną i samozapylić, to, jakie jest prawdopodobieństwo, że w jej potomstwie nie wystąpi segregacja. (2 punkty)

- Wśród roślin barwnych 2/3 stanowią heterozygoty a 1/3 homozygoty.
- Brak rozszczepień zaobserwujemy tylko w potomstwie homozygot. Ponieważ homozygoty stanowią 1/3 wszystkich barwnych osobników, zatem prawdopodobieństwo, że losowo wybrana roślina nie będzie segregować wynosi **1/3 (33,3%)**.

2.3.2. Barwa oczu u ludzi zależy od jednego genu. Dominujący allel B jest odpowiedzialny za barwę ciemną, a recesywny allel b za barwę jasną.

A. Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia jasnookiego dziecka w potomstwie pary o oczach ciemnych, jeżeli matka kobiety oraz ojciec mężczyzny mieli oczy jasne? (2 punkty)

- Dziecko jasnookie ma genotyp: **bb**.
- Kobieta ma oczy ciemne czyli Bb lub BB. Ponieważ matka miała oczy jasne, kobieta musi być heterozygotą o genotypie **Bb**.
- Mężczyzna ma oczy ciemne, czyli Bb lub BB. Ponieważ ojciec miał oczy jasne, mężczyzna musi być heterozygotą o genotypie **Bb**.
- Jest to krzyżowanie **Bb x Bb**.
- Prawdopodobieństwo pojawienia się homozygoty bb w tej krzyżówce wynosi **1/4 = 25%**.

B. Jakie jest prawdopodobieństwo, że dwójka dzieci tej pary będzie miała oczy jasne? (2 punkty)

- Prawdopodobieństwo jednego dziecka z oczami jasnymi wynosi 1/4.
- Urodzenie każdego dziecka jest zdarzeniem niezależnym, zatem przy pierwszym dziecku prawdopodobieństwo oczów jasnych wynosi 1/4 i przy drugim także wynosi 1/4.
- W zadaniu jest pytanie, o prawdopodobieństwo dwóch zdarzeń niezależnych. Jest to iloczyn zdarzeń losowych, a **więc 1/4 x 1/4 = 1/16**.

2.3.3.

3. Niezależne dziedziczenie cech

3.2. Zadania

3.2.1. Ile różnych typów gamet wytwarza osobnik **AABbDDEEFF**, a ile różnych typów gamet powstanie w wyniku podziału mejotycznego jednej komórki o podanym wyżej genotypie?

- Osobnik ma 2 geny w stanie heterozygotycznym, zatem wytwarza $2^2 = 4$ typów gamet.
- Jeżeli mejoza zachodzi tylko w jednej komórce to powstaną 2 typy gamet.

3.2.2. U człowieka oczy ciemne dominują nad niebieskimi, a włosy proste nad kręconymi.

A. Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia dziecka o oczach niebieskich i prostych włosach w potomstwie kobiety o oczach niebieskich i włosach prostych z mężczyzną o oczach ciemnych i włosach prostych? Rodzice kobiety oraz matka mężczyzny mieli oczy niebieskie. Zarówno matka kobiety jak i matka mężczyzny mieli włosy kręcone.

- B: ciemne oczy, b: oczy jasne; D: włosy proste, d: włosy kręcone.
- Kobieta o oczach niebieskich i włosach prostych ma genotyp: **bbD—**. Wiemy, że matka kobiety miała włosy kręcone, zatem kobieta miała genotyp: **bbDd**.
- Mężczyzna o oczach ciemnych i włosach prostych ma genotyp **B—D—**. Wiemy, że matka mężczyzny miała oczy jasne, zatem genotyp mężczyzny to **BbD—**. Wiemy także, że matka mężczyzny miała włosy kręcone, zatem mężczyzna miał genotyp: **BbDd**.
- Szukamy dziecka o oczach niebieskich i prostych włosach, czyli **bbDd** lub **bbDD**.
- Kobieta **bbDd** wytwarza 2 typy gamet: **bD** oraz **bd**, każda z prawdopodobieństwem $\frac{1}{2}$ (50%).
- Mężczyzna **BbDd** wytwarza 4 typy gamet: **BD**, **Bd**, **bD**, **bd**, każda z częstością $\frac{1}{4}$ (25%).

Gamety	BD	Bd	bD	bd
bD	BbDd	BbDd	bbDD	bbDd
bd	BbDd	Bbdd	bbDd	bbdd

- Istnieje 8 możliwych kombinacji połączenia się gamet rodziców. Dziecko o oczach jasnych i prostych włosach powstanie w 3 przypadkach na 8, zatem prawdopodobieństwo wynosi $\frac{3}{8}$.

B. Proszę podać genotypy kobiety, mężczyzny i dziecka.

- Kobieta: **bbDd**
- Mężczyzna **BbDd**
- Dziecko: **bbDD** lub **bbDd**.

C. Jakie jest prawdopodobieństwo, że w potomstwie dziecka z partnerem o obu cechach recesywnych pojawią się osobniki o kręconych włosach?

- Aby pojawiły się osoby o kręconych włosach w potomstwie dziecka z partnerem o obu cechach recesywnych, czyli bbdd (oczy jasne, włosy kręcone), dziecko musi być heterozygotą. Prawdopodobieństwo heterozygoty bbDd wśród dzieci o oczach jasnych i prostych włosach wynosi: $2/3$.
- Heterozygoty wytwarzają dwa typy gamet, bD i bd z prawdopodobieństwem $1/2$. Dziecko o włosach kręconych pojawi się z częstością $2/3 \times 1/2 = 2/6$.

4. Rozwinięcie mendelizmu

4.1. Kodominacja

4.1.1. U słodkowodnego małża, *Dreissena polymorpha* w locus transaminazy asparaginianowej występują 4 allele oznaczone jako *Aat-a*, *Aat-b*, *Aat-c*, *Aat-d*. Wiedząc, że *D. polymorpha* jest organizmem diploidalnym, ile różnych genotypów może wystąpić w populacji tego małża?

- Może wystąpić 10 genotypów aa, ab, ac, ad, bb, bc, bd, cc, cd, dd.

4.1.2. Pewien hodowca chciał uzyskać rasę kur o szarych piórach. W tym celu wybrał dwie rasy, z których jedna miała upierzenie czarne, a druga białe. Po skrzyżowaniu osobników otrzymał osobniki (kury i koguty), które miały część piór białych a część piór czarnych. Żaden ze 100 osobników, które otrzymał hodowca nie miał oczekiwanej barwy szarej. Wyjaśnij przyczynę niepowodzenia hodowcy.

- Po skrzyżowaniu czarnych i białych kur otrzymano osobniki o piórach czarnych i białych, a więc przejawily się cechy obu alleli warunkujących barwę upierzenia. Wystąpiło tu zjawisko kodominacji, które uniemożliwiło uzyskanie barwy szarej.
- Uzyskanie barwy szarej byłoby możliwe w przypadku niepełnej dominacji.

4.2. Allele wielokrotne

4.2.1. Czy dziecko z grupą krwi 0 może pochodzić ze związku kobiety i mężczyzny z grupą krwi B? Uzasadnij odpowiedź.

- Tak, dziecko o grupie krwi 0 może pochodzić ze związku kobiety i mężczyzny o grupie krwi B jeżeli zarówno kobieta jak i mężczyzna byli heterozygotami $I^B i$.

4.2.2. Jeżeli matka i dziecko mają grupę krwi AB, to jakiej grupy krwi na pewno nie ma ojciec?

- Ojciec nie może mieć grupy 0, gdyż wówczas dziecko musiałoby mieć grupę A ($I^A i$) lub grupę krwi B ($I^B i$).

4.2.3. Czy dziecko z grupą krwi AB może pochodzić ze związku kobiety z grupą krwi A i mężczyzny z grupą krwi A? Uzasadnij odpowiedź.

- W związku kobiety o grupie krwi A ($I^A i$ lub $I^A I^A$) i mężczyzny o grupie A ($I^A i$ lub $I^A I^A$) nie ma możliwości pojawienia się dziecka o grupie krwi AB. Grupa krwi dziecka może być A lub 0.

4.3. Współdziałanie genów

4.3.1. U groszku pachnącego gen A warunkuje czerwoną barwę kwiatu i jest komplementarny do genu B. Recesywne allele tych genów powodują powstanie białych kwiatów. Po skrzyżowaniu groszku o kwiatach czerwonych z groszkiem o kwiatach białych otrzymano 188 roślin o kwiatach czerwonych i 544 roślin o kwiatach białych. Podaj genotypy roślin użytych do krzyżowań.

- Rośliny czerwone musiały mieć allele dominujące w każdym locus, A_B_.
- Rośliny białe mogły być A_bb, aaB_, aabb.
- W potomstwie wystąpiło rozszczepienie zatem przynajmniej jedna z roślin była heterozygotą.
- Rozszczepienie 3:1 na białe i czerwone odpowiada krzyżowaniu AaBb x aabb.

4.3.2. Jakie jest prawdopodobieństwo, że w potomstwie dwóch osób o fenotypie bombajskim pojawi się dziecko o grupie krwi A? Proszę uzasadnić.

- Nie możliwości, aby w potomstwie osób o fenotypie bombajskim pojawiło się dziecko o grupie krwi A.
- Fenotyp bombajski występuje u osób będących homozygotami w locus H, hh. Osoby te nie wytwarzają antygeny H (prekursora) niezbędnego do wytwarzania antygenów krwinkowych A, B oraz grupy 0.
- Aby powstała grupa A, przynajmniej jedno z rodziców musiałyby mieć allel dominujący H.

4.3.3. W pewnej rodzinie urodziła się trójka dzieci. Pierwsze dziecko miało grupę krwi A, drugie grupę krwi B, natomiast u trzeciego rutynowe testy wykazały brak antygenów krwinkowych A, B. Po połączeniu krwi trzeciego dziecka z preparatem krwinek czerwonych osoby o grupie 0 doszło do koagulacji.

A. Jaką grupę krwi miało trzecie dziecko? Proszę uzasadnić. (1 punkt)

- Trzecie dziecko musiało mieć fenotyp bombajski, gdyż nie miało ono antygenów oraz jego krew koagulowała z preparatem krwinek czerwonych grupy 0. Oznacza to, że w surowicy musiały być przeciwciała anti-H. Krwinki osób grupy 0 mają antygen H, prekursor antygenów A i B.

B. Podaj genotypy i fenotypy rodziców wiedząc, że dziadek i babka od strony matki mieli grupę krwi 0? (2 punkty)

• **Matka: Hhii**

- ▶ Jeżeli dziadek i babka od strony matki mieli grupę 0, to matka też musiała mieć grupę 0 i genotyp **ii**.
- ▶ Ponieważ jedno z dzieci miało fenotyp bombajski, który uwarunkowany jest recesywnym allele *h*, każdy z rodziców musiał mieć allel *h*.
- ▶ Matka miała grupę krwi 0, a więc fenotyp bombajski się nie ujawnił u niej, stąd jej genotyp **Hhii**.

● **Ojciec: HhI^AI^B**

- ▶ Dzieci miały grupę A i B. Matka miała grupę 0, zatem przekazała tylko allel *i*. Allele kodujące antygeny A i B musiały pochodzić od ojca, stąd jego genotyp: **I^AI^B**.
- ▶ Ojciec musiał mieć allel *h*, gdyż przekazał go trzeciemu dziecku. Jednocześnie sam nie miał fenotypu bombajskiego, a więc musiał być heterozygotą, **Hh**.

C. Jakie jest prawdopodobieństwo urodzenia przez tę parę czwartego dziecka o tej samej grupie krwi jak u dziecka trzeciego? Proszę przedstawić obliczenia (1 punkt).

- Pytanie dotyczy prawdopodobieństwa urodzenia dziecka o fenotypie bombajskim, a więc musiało ono być homozygotą recesywną *hh*, natomiast genotyp w locus warunkującym układ ABO jest dowolny.
- Aby ustalić prawdopodobieństwo urodzenia dziecka o fenotypie bombajskim musimy znać gamety matki i ojca.
 - ▶ Gamety matki o genotypie **Hhii**: dwa typy gamet *Hi* i *hi*, każda z prawdopodobieństwem 1/2.
 - ▶ Gamety ojca o genotypie **HhI^AI^B**: cztery typy gamet, *HI^A*, *HI^B*, *hi^A*, *hi^B*, każda z prawdopodobieństwem 1/4
 - ▶ Fenotyp bombajski powstanie w wyniku połączenia:
 - *hi* matki i *hi^A* ojca, prawdopodobieństwo $1/2 \times 1/4 = 1/8$
 - *hi* matki i *hi^B* ojca, prawdopodobieństwo $1/2 \times 1/4 = 1/8$
 - ▶ W sumie $1/8 + 1/8 = 2/8 = 1/4 = 25\%$

	HI^A	HI^B	hi^A	hi^B
Hi	HHI ^A i Gr. A	HHI ^B i Gr. B	Hhi ^A i Gr. A	Hhi ^B i Gr. B
hi	Hhi ^A i Gr. A	Hhi ^B i Gr. B	hhi^Ai f. bomb	hhi^Bi f. bomb